

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Dziecka
Marek Michalak

Warszawa, 26 stycznia 2017 roku

ZSR.422.33.2016.MK

Pan
Mariusz Błaszczak
Minister Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Szanowny Panie Ministrze,

w nawiązaniu do pisma z 30 grudnia 2016 roku (znak: DP-WL-0231-12/2016/WR/JG), dotyczącego prac nad projektem rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji zmieniającego rozporządzenie w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb, poniżej ponownie przedstawiam kwestie, które w ocenie Rzecznika Praw Dziecka powinny zostać uwzględnione w toku dalszych prac legislacyjnych.

W piśmie z 30 grudnia 2016 roku wskazuje Pan Minister, że umożliwienie kontaktu nieletniego z osobami przez niego wskazanymi bez obecności funkcjonariusza Policji może skutkować zakłóceniem toku postępowania wyjaśniającego. Nieletni sprawcy czynów karalnych mogą starać się za wszelką cenę uniknąć odpowiedzialności za swoje czyny, w konsekwencji może dojść do sytuacji nakłaniania świadków do składania fałszywych zeznań.

Zauważyć należy, że postępowanie w sprawach nieletnich ma przede wszystkim charakter wychowawczy. Po nowelizacji ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 2013 roku (Dz. U. z 2013 r., poz. 1165) ograniczono możliwość karania nieletniego. Celem postępowania w sprawach nieletnich jest ochrona nieletniego przed demoralizacją i przestępczością. Specyfika nieletniego sprawcy, jego nie w pełni ukształtowana osobowość, rzutują w decydujący sposób na całokształt regulacji ustawowej. Jej cechą charakterystyczną jest różnorodność środków przewidzianych wobec nieletnich, możliwość swobodnego

27 lat Konwencji
o Prawach Dziecka

dokonywania wyboru lub łącznego ich stosowania i przede wszystkim podporządkowanie postępowania dominującej dyrektywie kierowania się dobrem nieletniego, dążeniem do osiągnięcia celu wychowawczego oraz dostosowaniem metod oddziaływania do indywidualnych potrzeb konkretnego nieletniego.¹

Art. 3 § 1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich stanowi, że w sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu nieletniego oraz zmierzające w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny.

Wśród celów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich nie wskazuje się na pociąganie nieletnich do odpowiedzialności za zachowania naganne. Zgodnie z art. 21a ustawy, postępowanie w sprawie nieletniego ma na celu ustalenie, czy istnieją okoliczności świadczące o demoralizacji nieletniego lub czy nieletni popełnił czyn karalny, a także ustalenie, czy zachodzi potrzeba zastosowania wobec nieletniego środków przewidzianych w ustawie.

Art. 32 § 3 ustawy gwarantuje nieletniemu prawo nawiązania kontaktu z rodzicem albo opiekunem lub z adwokatem.

Prawo nieletniego do korzystania z pomocy obrońcy jest wyrazem prawa każdego człowieka do obrony. Europejski Trybunał Praw Człowieka wskazuje, że jednym z podstawowych elementów prawa do obrony jest możliwość kontaktu z obrońcą poza zakresem słuchu osoby trzeciej (zob. wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *John Murray*, § 63 oraz z 13 stycznia 2009 roku w sprawie *Rybacki przeciwko Polsce*, nr 52479/99, § 56), co umożliwia otwartą i szczerą rozmowę pomiędzy prawnikiem a jego klientem (zob. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 19 grudnia 2006 roku w sprawie *Oferta Plus SRL przeciwko Mołdowie*, nr 14385/04, § 145). Brak możliwości poufnego porozumiewania się, w tym otrzymywania poufnych poleceń od klienta powoduje, że pomoc prawna traci dużo ze swojej skuteczności (zob. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 28 listopada 1991 roku w sprawie *S. przeciwko Szwajcarii*, nr 12629/87, § 48). Europejski Trybunał Praw Człowieka dopuszcza możliwość pewnych ograniczeń w zakresie nieskrępowanego kontaktu pomiędzy pozbawionym wolności klientem a jego prawnikiem (zob. wyrok w sprawie *Rybacki*, § 56 i 58), pod warunkiem istnienia ku temu

¹ A. Muszyńska, *Narkomani. Sprawcy czynów karalnych*, Zakamycze 2004 – Monografia.

ważnego powodu, co wymaga oceny, czy z perspektywy całego postępowania ograniczenie to nie powoduje naruszenia prawa do rzetelnego procesu. Prawo do korzystania z pomocy obrońcy nie ma charakteru bezwzględny i może podlegać ograniczeniom z uzasadnionych powodów, ale zasadność ograniczenia tego prawa podlega ocenie *in concreto*, w świetle okoliczności konkretnej sprawy. Stosowanie ograniczeń może być rozważane jedynie zupełnie wyjątkowo, ze względu na ewentualne poważne zagrożenia ze strony aresztowanego (zob. wyrok w sprawie *John Murray*, § 63).

W wyroku z dnia 11 grudnia 2012 r., K 37/11, Trybunał Konstytucyjny uznał, że art. 245 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.) przez to, że nie wskazuje przesłanki, której zaistnienie uprawnia zatrzymującego do obecności przy rozmowie zatrzymanego z adwokatem, jest niezgodny z art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że prawo do obrony należy rozumieć szeroko, jest ono bowiem nie tylko fundamentalną zasadą procesu karnego, ale też elementarnym standardem demokratycznego państwa prawnego. Prawo to przysługuje każdemu od chwili wszczęcia przeciwko niemu postępowania karnego (w praktyce od chwili przedstawienia zarzutów) aż do wydania prawomocnego wyroku, obejmuje również etap postępowania wykonawczego. Prawo do obrony w procesie karnym ma wymiar materialny i formalny. Obrona materialna to możliwość bronięcia przez oskarżonego jego interesów osobiście (np. możliwość odmowy składania wyjaśnień, prawo wglądu w akta i składania wniosków dowodowych). Obrona formalna to prawo do korzystania z pomocy obrońcy z wyboru lub z urzędu. Prawo do obrony, ze względu na jego zakorzenienie w konstytucyjnej zasadzie demokratycznego państwa prawnego, jest odnoszone w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego do każdego postępowania, które ma charakter represyjny. Prawo do obrony musi być także zagwarantowane proceduralnie po to, aby miało charakter realny i efektywny, a nie iluzoryczny i abstrakcyjny.

Trybunał Konstytucyjny zauważył również, że obecność zatrzymującego może spowodować nieprzekazywanie adwokatowi takich informacji, których udostępnienie osobom trzecim mogłoby utrudnić postępowanie karne w sprawie, jednocześnie może uniemożliwić przekazywanie także takich informacji, których posiadanie przez adwokata jest niezbędne dla zapewnieniu zatrzymanemu skutecznej obrony. Sytuacja taka nie spełnia kryterium proporcjonalności *sensu stricto*, bowiem w imię dążenia do skuteczności postępowania karnego godzi nieproporcjonalnie w prawo do obrony zatrzymanego. Trybunał podkreślił,

że względu na skuteczność postępowania nie może prowadzić do nieproporcjonalnego ograniczenia prawa do obrony.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka powyższe uwagi odnoszą się również do nieletnich. Nie może być tak, że prawa i wolności nieletniego umieszczonego w policyjnej izbie dziecka są bardziej ograniczone niż prawa i wolności zatrzymanego, czy też tymczasowo aresztowanego. Zauważyć należy, że art. 73 § 1 k.p.k. stanowi, iż oskarżony tymczasowo aresztowany może porozumiewać się ze swym obrońcą podczas nieobecności innych osób oraz korespondencyjnie. Art. 73 § 2 k.p.k. wprowadza wyjątek od zasady nieskrępowanego kontaktu obrońcy z zatrzymanym wskazując, że zastrzeżenie obecności prokuratura może nastąpić w szczególnie uzasadnionym wypadku.

Kontakt nieletniego z obrońcą musi być nieskrępowany, gdyż stanowi gwarancję prawa do obrony i pozwala na zachowanie zaufania nieletniego do obrońcy.

W ocenie Najwyższej Izby Kontroli wyrażonej w informacji o wynikach kontroli nr P/16/085 – „Funkcjonowanie policyjnych izb dziecka”, każdorazowa obecność funkcjonariusza podczas odwiedzin rodzica, obrońcy lub opiekuna narusza art. 49 Konstytucji RP, traktujący o wolności i ochronie tajemnicy komunikowania się. Zwrócono uwagę, że w policyjnych izbach dziecka są umieszczani nieletni o różnym statusie prawnym (zarówno podejrzani o popełnienie czynów karalnych, jak też zatrzymani z powodu samowolnego oddalenia się poza schronisko czy ośrodek wychowawczy), a więc ich prawa powinny podlegać odmiennym ograniczeniom.

Zdaniem Rzecznika Praw Dziecka, co do zasady kontakty nieletniego z rodzicami, obrońcą lub opiekunem powinny odbywać się bez obecności funkcjonariusza, natomiast jeżeli dane widzenie – w okolicznościach konkretnej sprawy – może zagrażać prowadzonemu postępowaniu lub bezpieczeństwu, można zastrzec, że podczas widzenia będzie obecny wyznaczony funkcjonariusz.

Należy mieć na uwadze także rekomendacje Komitetu Praw Dziecka ONZ, który w raporcie końcowym z realizacji przez Polskę postanowień Konwencji o prawach dziecka (CRC/C/POL/CO/3-4 z 2 października 2015 roku), wskazuje na problem przesłuchiwania, wydawania oświadczeń lub podpisywania dokumentów przez dzieci bez obecności osoby zaufanej (rodzica, opiekuna, czy obrońcy).

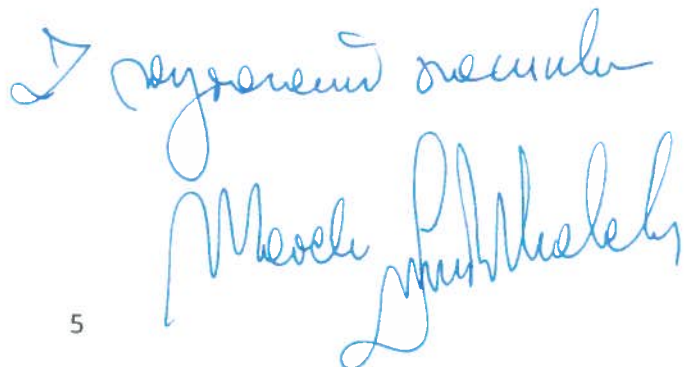
Z przywołanej powyżej informacji Najwyższej Izby Kontroli wynika, że w policyjnych izbach dziecka nie określono formalnych procedur umożliwiających nieletnim skorzystanie z prawa do złożenia skargi lub wniosku. W większości placówek (61%), zatrudnieni w nich

funkcjonariusze policji deklarowali, że nieletni mogą złożyć skargę ustnie lub pisemnie i w tym celu zostają im udostępnione materiały papiernicze. W pozostałych policyjnych izbach dziecka, nieletnim umożliwiono składanie próśb, skarg i wniosków do kierownika izby lub wyznaczonego przez niego policjanta, poprzez wpis do książki skarg i wniosków. W Policyjnej Izbie Dziecka w Białymstoku takiego wpisu dokonywał funkcjonariusz. Z powyższego wynika, że przyjęte rozwiązania nie gwarantują nieletnim możliwości zgłaszania skarg i wniosków w sposób samodzielny i swobodny, bez ich cenzurowania. Ważne jest, by nieletni miał pewność, że jego skarga nie zostanie wykorzystana przeciwko niemu.

Zauważyć należy, że w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (j.t. Dz. U. z 2013 r., poz. 647), przewidziano szczegółową procedurę dotyczącą skarg i wniosków, uwzględniającą szczególną sytuację faktyczną i prawną osób karnie izolowanych. § 4 ww. rozporządzenia przewiduje na przykład, że skarga dotycząca wskazanej w niej osoby nie może być przekazana do rozpoznania tej osobie ani osobie, wobec której pozostaje ona w stosunku nadrzędności służbowej.

Wg informacji NIK, w większości policyjnych izb dziecka stosowane są rozwiązania, które godzą w prawo nieletnich do intymności i poszanowania godności osobistej. W ocenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, spełnienie wymogów sanitarnych czy też możliwość korzystania z kąpek sanitarnych z zachowaniem prywatności decydują między innymi o tym, czy został przekroczony stopień dolegliwości wynikający z samego faktu pozbawienia wolności. Otwarte kąpki sanitarne stanowią naruszenie art. 3 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (zob. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 19 kwietnia 2001 roku, w sprawie *Peers przeciwko Grecji*, nr 8524/95). Obecnie brak szczegółowych przepisów gwarantujących zachowanie intymności podczas korzystania przez nieletnich z urządzeń sanitarnych narusza prawo do poszanowania ich godności osobistej.

Mając powyższe na uwadze, w celu zapewnienia nieletnim umieszczonym w policyjnych izbach dziecka pełnego poszanowania ich praw, zwracam się z uprzejmą prośbą o uwzględnienie powyższych kwestii w dalszych pracach nad projektem rozporządzenia.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Marek Piłchowski', with a large, stylized initial 'M' and 'P'.